

HOOFDSTUK II

WAAROM DOE JE AAN TALENSENSIBILISERING?

2.1 Waarom zou je als leerkracht aan talensensibilisering doen?

Als leerkracht komt er heel wat op je af. Het beleid en de maatschappij verwachten veel van het onderwijs: relatievorming, verkeerseducatie, drugs- en alcoholpreventie, bijbrengen van burgerschapszin, omgaan met nieuwe media en globalisering ... Bovendien wordt je klasgroep, net zoals de maatschappij daarbuiten, almaar diverser en heterogener. Hierdoor sta je als leerkracht steeds opnieuw voor de uitdaging om je onderwijs zo aan te bieden dat het voor elk van je leerlingen positieve resultaten oplevert. Waarom zou je bovenop dat alles ook nog aan talensensibilisering doen?

Wij kaatsen de vraag terug: wat als talensensibilisering nu net een hulp zou kunnen zijn bij een aantal van die uitdagingen? Stel: je hebt enkele anderstalige leerlingen in de klas die geen aansluiting vinden bij de andere (anderstalige en Nederlandstalige) leerlingen. Via talensensibilisering voelen deze leerlingen zich aangesproken en laten ze tot dan toe weinig bekende kanten van hun persoon zien waardoor hun klasgenoten meer toenadering zoeken. Talensensibilisering kan op deze manier een hefboom zijn voor een positief leefklimaat in de klas waarin elke leerling zich gewaardeerd voelt en zich thuis voelt en zo ook maximaal openstaat voor het onderwijsaanbod.

Een ander probleem in de klas: enkele leerlingen denken sterk in stereotypen tijdens klasgesprekken en discussies en stellen zich bij momenten onverdraagzaam op tegenover bepaalde bevolkingsgroepen. Via talensensibilisering krijgen deze leerlingen niet alleen meer inzicht in de taaldiversiteit van deze bevolkingsgroepen maar ook in hun sociale en culturele achtergronden waardoor hun meningen genuanceerder worden.

Kortom: talensensibilisering kan je helpen om de stillere leerlingen ook een stem te geven en om het leerklimaat in je klas positief te beïnvloeden. Op dezelfde manier kan talensensibilisering ook de ogen openen van Vlaamse kinderen die slechts zelden in contact komen met andere sociale en culturele milieus en hen op die manier voorbereiden op het functioneren en samenleven in een mondiale maatschappij.

2.2 Wat zijn de doelen van talensensibilisering?

De doelen van talensensibilisering bevinden zich op drie vlakken: attitude, kennis en vaardigheden.

Het eerste en voornaamste doel van talensensibilisering is gericht op de **attitude** van leerlingen: het bewerkstelligen van een positieve omgang met taaldiversiteit. Die positieve omgang vertaalt zich concreet in een verhoogde interesse en openheid bij leerlingen voor allerlei talen in de wereld en in hun directe omgeving en, via die talen, voor culturen.

Op het vlak van **kennis** heeft talensensibilisering als doel om kennis en bewustzijn over taal, taalvariëteiten en talen te verhogen. Leerlingen krijgen meer inzicht in de talige diversiteit van de wereld. Bovendien krijgen leerlingen ook inzicht in de (meer)talige identiteiten van henzelf en hun medeleerlingen.

Op het vlak van **vaardigheden** heeft talensensibilisering als doel om metalinguïstische en (meta)cognitieve vaardigheden te bevorderen. Dit zijn vaardigheden om op een abstracter niveau te denken over taal en over hoe je kennis verwerft. Deze vaardigheden vergemakkelijken de verwerving van talen. Daarnaast verstevigen ze ook de fundamenteën van de eigen taal.

Deze doelen liggen niet op het vlak van taalverwerving of het leren van een taal. Daardoor onderscheidt talensensibilisering zich van taalinitiatie en vormen van vreemdetalenonderwijs en meertalig onderwijs en van pure taalbeschouwing.

Voorbeelden van kennis over talen

- *In het Arabisch wordt van rechts naar links gelezen en geschreven.*
- *Veel kindertiedjes en versjes bestaan in een bijna identieke versie over de hele wereld.*
- *In sommige landen worden de letters anders geschreven dan bij ons, maar de cijfers niet.*
- *Er bestaan families van talen die een gemeenschappelijke 'voorouder' hebben.*
- *Sommige Nederlandse woorden komen eigenlijk uit het Engels, Frans, Duits ... en omgekeerd.*

Voorbeelden van metalinguïstische en (meta)cognitieve vaardigheden

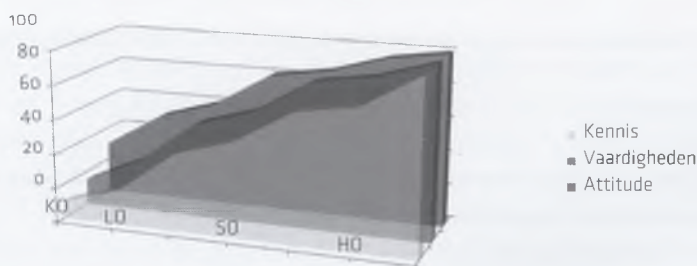
- *Leerlingen die al rond Italiaans en Frans gewerkt hadden, konden gemakkelijker Spaanse woorden en klanken herkennen. Leerlingen leren dat talen op elkaar lijken, waardoor ze verwante talen makkelijker kunnen begrijpen.*
- *Een leerling die het Duitse 'rot' als het Nederlandse 'rot' las en de juiste uitspraak te horen kreeg, protesteerde dat het in het Nederlands wel als 'r-oo-d' gespeld wordt. Of hoe spelling in de eigen taal via talensensibilisering meer verankerd geraakt.*

(Ervaringen uit het werken met het talensensibiliseringspakket *Talen op een kier* – zie vraag 4.3)

2.3 Is talensensibilisering alleen iets voor de kleuterklas?

Nee, talensensibilisering is een vorm van levenslang leren. De doelstellingen van talensensibilisering op het vlak van attitude, kennis en vaardigheden gelden voor alle kinderen en jongeren in het kleuteronderwijs, het lager onderwijs, het secundair onderwijs en het hoger onderwijs. De doelen worden wel aangepast uitgewerkt voor de verschillende leeftijdscategorieën. In het kleuteronderwijs ligt het voor de hand dat attitudevorming iets sterker beklemtoond wordt, terwijl in het lager, secundair en hoger onderwijs meer gewerkt wordt aan kennisverwerving en metalinguïstische en (meta)cognitieve vaardigheden. Er zijn nu eenmaal meer verschillende manieren mogelijk om te werken aan het metalinguïstische bewustzijn van een dertienjarige dan aan dat van een vierjarige. Dit sluit niet uit dat je dit bij een vierjarige kleuter af en toe op een heel concrete en eenvoudige manier kunt doen. Omgekeerd is het niet zo dat attitudevorming voor het secundair onderwijs minder belangrijk zou zijn of niet aan bod kan komen. Omdat een adolescent denkbeelden over zichzelf en de wereld om zich heen aan het ontwikkelen is en de al opgebouwde attitudes wellicht in vraag begint te stellen, is het wenselijk dat er ook bij hem aan attitude gewerkt wordt. In het kader van bewustwording van hun identiteit en (her)opbouw van hun wereldbeeld is attitudevorming heel zinvol en relevant. In de onderstaande grafiek wordt duidelijk dat de drie doelen van talensensibilisering, weliswaar op een eigen wijze, op alle leeftijden aan bod kunnen komen, in een continuüm van kleuteronderwijs en hoger onderwijs $\triangle 4$. (De grafiek is een mogelijke visuele voorstelling hiervan, de waarden ervan zijn niet wetenschappelijk gebaseerd.)

$\triangle 4$

Talensensibiliseringscontinuüm: de drie doelen van talensensibilisering komen op alle leeftijden aan bod

Legende: KO = kleuteronderwijs; LO = lager onderwijs; SO = secundair onderwijs; HO = hoger onderwijs

(Uitgewerkt naar een idee van resonansgroeplid Sofie Jonckheere.)

Kleuteronderwijs

Voorbeeld van attitude om de thuistalen van alle kinderen in de klas te (h)erkennen en daarmee positief om te gaan

Dragos, een Roemeense kleuter, is nieuw in de kleuterklas. Radu, een Roemeens klasgenootje, stelt de juf gerust: "t is goe, juf, die spreekt mijn taal!" Het feit dat de al aanwezige Roemeense kleuter van de klas zegt dat het "goe" is, zegt iets over de attitude van de kleuters in deze klas: de taal van de nieuwkomer mag er zijn. In dit leerklimaat waar ruimte is voor eigen thuistalen wordt Dragos ook aangemoedigd om Nederlands te spreken doordat Radu na een paar weken niet langer voor tolk wenst te spelen.

Voorbeeld van op een ervaringsgerichte en concrete manier werken aan metalinguïstisch bewustzijn en kennis over talen

De activiteit Lettermonster (uit het talensensibiliseringspakket Talen op een kier) gaat over een lettermonster dat alle letters in zijn eigen land en in de buurlanden opeet. Wanneer hij in zijn grot (de kleuterklas) de letters uitspuwt, moeten de kleuters helpen om de inwoners van elk land de letters terug te geven. De kleuters zoeken alle Arabische, Griekse, Chinese, Hebreeuwse ... lettertekens bij elkaar en bergen ze op in het juiste zakje. De letters die het monster niet uitgespuwd heeft, maken ze zelf bij. Tijdens deze activiteit leren de kleuters op een speelse en zelfontdekkende manier dat het Latijnse schrift slechts één van vele is.

Lager onderwijs

Voorbeeld van leren reflecteren over taal, taalvariëteiten en verschillende talen (meta-linguïstische en (meta)cognitieve vaardigheden)

- "Boeven moeten niet beleefd zijn."
- "Maar de politie moet dat wel, en die moet ook streng zijn."
- "Ja, maar wat die commissaris zegt is toch ook niet helemaal juist in het Nederlands."
- "Ja, maar die zegt dat op die manier om dat oud madammeke op haar gemak te stellen."

De leerlingen van het vijfde leerjaar van meester Pat reflecteren over het gebruik van dialect, 'tussentaal' en standaardtaal door de verschillende personages in een stripverhaal. Ze merken op dat de commissaris op een andere manier tegen het oude mevrouwtje praat dan wanneer hij tegen de boeven spreekt. Meester Pat vraagt of de leerlingen soms ook anders tegen hun vriendjes en tegen hun opa of oma praten. En tegen de directeur van de school? Gaandeweg worden de leerlingen zich bewust van de kenmerken van verschillende taalgebruikssituaties.

Voorbeeld van attitudevorming rond taal en (persoonlijke) identiteit

Juf Liesbeth valt vandaag voortdurend over de g- en h-klanken: "je mah dat herust in potlood invullen", "geel hoed hedaan". De leerlingen vinden dit grappig. Juf Liesbeth vertelt dat ze al enkele nachten slecht geslapen heeft en dat haar West-Vlaamse dialect automatisch de kop opsteekt wanneer ze heel moe is. Hendrik merkt op dat dat bij hem het geval is als hij heel boos is: hij scheldt altijd in het dialect. Louise zegt dat het bij haar net het omgekeerde is: lieve woordjes voor haar babybroertje ("keppetje") en hondje ("mokke") zijn dialect. Juf Liesbeth doet de leerlingen nadenken waarom ze naar het dialect grijpen: moe zijn, boos en lief zijn, dat gaat over je lichaam en over je gevoelens. Maakt taal dan een deel uit van je lichaam of van je gevoelens? Zijn we ook geneigd om dialect te praten als we het over vraagstukken of rekenoefeningen hebben? Denken we in het dialect? Dromen we in het dialect? De leerlingen worden zich bewust van het feit dat de taal die je spreekt deel uitmaakt van wie je bent.

Secundair onderwijs

Voorbeeld van kennisverwerving om meer inzicht te krijgen in taaldiversiteit in de wereld en in de eigen (meer)talige identiteit

Tijdens de les aardrijkskunde nemen de leerlingen het Zuid-Amerikaanse Ecuador onder de loep. Via de geografische diversiteit en biodiversiteit (vulkanisch hooggebergte, natte graslanden met veeteelt, kuststreek met monocultuur van bananen, ondoordringbaar amazone-woud) komen ze uit bij de historische ontwikkeling van verschillende talen (door de onderlinge onbereikbaarheid van gebieden) en de talenrijkdom van het land en de verscheidenheid aan volkeren (bergvolkeren, amazonevolkeren). Ze gaan na of die diversiteit ook in hun eigen leefomgeving terug te vinden is: geldt hier hetzelfde? Wat maakt Ecuador vergelijkbaar met België? Hoeveel diversiteit is er in onze eigen straat?

Voorbeeld van attitudevorming rond 'de magie van talen'

'De magie van talen' is een interessant onderwerp dat voor verschillende leeftijden uitgewerkt kan worden om aan attitudevorming te werken. Voor kleuters kan het gaan om de kracht van toverwoorden of dieren met hun eigen taal; voor basisschoolleerlingen over spreuken waarmee heksen of tovenaars (of zij zelf) magische drankjes bereiden. Voor leerlingen in het secundair onderwijs kan het gaan om de kracht van woorden die in reclame gebruikt worden of die tijdens een huwelijk uitgesproken worden. Leerlingen kunnen zich dan afvragen wat er zo speciaal is aan taal in die situaties: wat doet taal? Denken zij dat taal de kracht heeft om bepaalde situaties te realiseren? Kun je ook getrouwd zijn zonder dat de gemeenteambtenaar of de pastoor zegt dat je getrouwd bent? Gebruiken de leerlingen zelf 'magische' woorden als ze bijvoorbeeld ziek zijn en gauw beter willen worden, of als ze een toets gaan maken?